

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska Marek Antoni Nowicki
Jerzy Ciemniowski Teresa Romer
Janusz Grzelak Mirosław Wyrzykowski
Michał Nawrocki

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara
Wiceprezes: Maciej Nowicki
Sekretarz: Piotr Kładoczny
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członek Zarządu: Dominika Bychawska-Siniarska

Warszawa, 30 stycznia 2018 r.

/2018/OBS/KS

Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie nowelizacji ustawy o IPN

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie wyrazić zaniepokojenie z powodu przyjętej w ubiegły piątek przez Sejm nowelizacji ustawy o IPN¹. Z uzasadnienia wynika, że celem zmian jest zwalczanie zjawiska posługiwania się wyrażeniami rodzaju „polskie obozy śmierci”. Takie sformułowania są niewątpliwie niezgodne z prawdą, krzywdzące i nie powinny być stosowane. Nowelizacja jednakże znacznie wykracza poza sankcjonowanie używania tego typu określeń i przewiduje rozwiązania, które mogą być wykorzystywane w sposób poważnie zagrażający swobodzie wypowiedzi. Na problemy te zwracaliśmy uwagę już na wcześniejszym etapie prac legislacyjnego, jednakże – jak zauważamy z ubolewaniem – ustawodawca nie uwzględnił naszych uwag do projektu².

Ustawa w kształcie przyjętym przez Sejm przewiduje karę do trzech lat pozbawienia wolności za umyślne popełnienie przestępstwa publicznego przypisywania Narodowi Polskiemu lub Rzeczypospolitej Polskiej odpowiedzialności lub współodpowiedzialności za jakiegokolwiek zbrodnie przeciwko ludzkości, pokojowi lub zbrodnie wojenne. Naszym zdaniem wprowadzenie surowych sankcji za tak szeroko określony czyn może zniechęcić do zabierania głosu na temat pewnych wątków historii Polski, także tych niezwiązanych z okresem II Wojny Światowej, jako potencjalnie wiążących się z ryzykiem wszczęcia postępowania karnego, czyli wywołać tzw. „efekt mrozący” dla swobody debaty

¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

² Opinia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, (nr druku sejmowego 806), 16 listopada 2016 r.

historycznej³. Dodatkowo zaniepokojenie budzi możliwość karania za działanie nieumyślne (karą grzywną lub ograniczeniem wolności). Pragniemy zauważyć, że już sama zapowiedź wprowadzenia takich przepisów w Polsce spotkała się z zaniepokojeniem wyrażonym przez Komitet Praw Człowieka ONZ⁴.

Poszukiwanie prawdy historycznej stanowi integralną część swobody wypowiedzi i nie jest rolą sądów rozstrzyganie, czy wydarzenia historyczne, które wciąż są przedmiotem sporów historyków, rzeczywiście miały miejsce i jakie było ich prawdziwe znaczenie⁵. Przewidziane przez ustawę wyłączenie odpowiedzialności za czyny popełnione w ramach działalności naukowej lub artystycznej nie stanowi wystarczającego zabezpieczenia przed ekscesywnym stosowaniem jej przepisów.

Dyskusja o istotnych aspektach przeszłości kraju nie stanowi wyłącznie „zawodowej sprawy” historyków lub artystów, która mogłaby być ograniczona do specjalistycznych czasopism naukowych czy przestrzeni teatru lub galerii. Są to zagadnienia mające ogólne publiczne znaczenie, o których społeczeństwo ma prawo się dowiadywać i nad którymi ma prawo szeroko debatować, także za pośrednictwem mediów. Odpowiedzialność karna powinna być ograniczona tylko do tych wypowiedzi, które mogą być odczytane jako pochwała lub usprawiedliwianie działań sprzecznych z wartościami stojącymi u podstaw praw człowieka, nawoływania do przemocy lub nienawiści⁶.

Pragniemy dodatkowo zwrócić uwagę, że oprócz rozwiązań karnych, ustawa wprowadza także odpowiedzialność cywilnoprawną za naruszenie dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej lub Narodu Polskiego. W przypadku tej instytucji ustawodawca nie przewidział analogicznych wyłączeń w stosunku do działalności naukowej i artystycznej. Ponadto naszym zdaniem przepisy te w praktyce mogą być wykorzystywane nie tylko w kontekście debaty historycznej, ale także jako nowy instrument reakcji na słowa krytyki odnoszące się do bieżącej sytuacji w kraju, w tym do działalności władz publicznych, jako twierdzeń rzekomo naruszających dobre imię Rzeczypospolitej Polskiej. Tymczasem informowanie o dysfunkcjach instytucji publicznych to kluczowy aspekt pełnienia kontrolnej funkcji tak zwanego „publicznego stróża”, wykonywanej przez dziennikarzy i organizacje społeczne.

Wyrażamy nadzieję, że na dalszym etapie prac legislacyjnych ustawodawca zrezygnuje z rozwiązań, które stwarzają zagrożenie dla swobody debaty historycznej i pełnienia funkcji kontrolnej wobec władz publicznych. Jednocześnie pragniemy zauważyć, że cele wskazane w

³ Zob. również uwagi Komisji Weneckiej na temat zbyt szerokiego zakresu i nieproporcjonalności sankcji przewidzianych w ukraińskiej ustawie o potępieniu komunistycznego i narodowosocjalistycznego (nazistowskiego) reżimów totalitarnych i zakazu propagowania ich symboliki – Opinia Komisji Weneckiej nr 823/2015 oraz ODIHR nr FOE-UKR/280/2015 z 4 grudnia 2015 r., Draft Joint Opinion on the law of Ukraine on the condemnation of the communist and national socialist (Nazi) regimes and prohibition of propaganda of their symbols.

⁴ Uwagi końcowe Komitetu Praw Człowieka ONZ dotyczące siódmego okresowego sprawozdania Polski z dnia 4 listopada 2016 r., CCPR/C/POL/CO/7.

⁵ Wyrok ETPC z 29 czerwca 2004 r. w sprawie Chauvy i inni p. Francji, skarga nr 64915/01, § 69.

⁶ Wyrok ETPC z 15 października 2015 r., w sprawie Perinçek p. Szwajcarii, skarga nr 27510/08. § 243, wyrok ETPC z 23 września 1998 r. w sprawie Lehideux i Isorni p. Francji, skarga nr 24662/94, §53, wyrok ETPC z dnia 17 grudnia 2004 r. w sprawie Cumpăna i Mazare p. Rumunii, skarga nr 33348/96, § 115.

uzasadnieniu ustawy – czyli przeciwdziałanie fałszowaniu polskiej historii – mogą być osiągnięte przy pomocy innych instrumentów, takich jak edukacja lub działania dyplomatyczne, które nie prowadzą do ingerencji w swobodę wypowiedzi.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Danuta Przywara
Prezes Zarządu